

Studierejse til København og Göteborg med fokus på religionsmødet

Stiftsudvalget for Kirken i Verden, Viborg Stift

2.-5. oktober 2023

Rejsedeltagere

Karin A. Vestergaard, Ole Andersen, Simon Fuhrmann, Gert-Oluf Schwarz Lausten, Inge Marie Mortensen, Peter Fischer-Nielsen.

DAG 1: REJSE OG KØBENHAVN

Forventninger og målsætninger

På togrejsen fra Jylland til København drøftede vi, hvad vi ønskede at få ud af studierejsen. Vi nåede frem til disse seks punkter:

- At blive inspireret i bred forstand til at arbejde på god og fredelig sameksistens mellem kristne og muslimer i Viborg Stift.
- At blive inspireret i forhold til eventuel etablering af et tværreligiøst råd/forum i stiftet.
- At finde gode veje i det mere uformelle religionsmøde, der kan finde sted i mindre lokalsamfund.
- At undersøge, hvilken rolle funktionspræsterne kan udfylde i forhold til religionsmødet. Inge Marie Mortensen, der er fængselspræst, var netop af den grund inviteret med på rejsen.
- At blive klogere på, hvad vores rolle kan være i forhold til forebyggelse af radikaliserings.
- At få en fornemmelse af, hvilken betydning den nye lovgivning om afbrænding af hellige bøger kan få.

Rejsedeltagerne foran Bjørn Nørgaards skulptur "Nørrebro's hjerte". På skulpturens sider står der skrevet "Vi vil leve sammen" på de ti sprog, der er mest udbredt på Nørrebro.

Møde med PET's forebyggende afdeling

På Frederiksberg havde vi på Diakonissestiftelsen et spændende møde med to medarbejdere fra PET's forebyggende afdeling. Man kan henvende sig til Infohuset i ens kommune, hvis man har spørgsmål eller bekymringer i forhold til radikaliserings og ekstremisme. Man kan læse mere om det her:

<https://stopekstremisme.dk/filer/samarbejdsmodel-for-infohuse-august-2020.pdf>

Møde med Ane Kirstine Brandt og Sigrid la Cour Sonne, Folkekirke & Religionsmøde

På Diakonissestiftelsen mødtes vi også med Folkekirke & Religionsmøde. Besøget blev indledt med en samtaleøvelse omkring spørgsmålet: "Hvad har alle mennesker til fælles?" Spørgsmålet var en god indgang til en samtale om, hvor og hvordan vi bedst kan mødes som mennesker med meget til fælles trods forskellige religioner.

Vi drøftede også vores forventninger og målsætninger (se ovenfor). Ud over det, vi selv havde formuleret, blev vi opfordret til i de kommende dages møder også at være opmærksomme på disse andre perspektiver:

- Hvordan er relationerne bygget op – hvem, hvad, hvorfor (historisk)?
- Hvad er målet/formålet nu?
- Hvordan er der teologisk plads til "den anden"?

- Hvad karakteriserer det gode naboskab?
- Hvordan forholder den svenske kirke sig til andre trossamfund?

Vi havde en samtale om, hvorfor dialogarbejdet er vigtigt. Forskellige synspunkter kom på banen:

- For at skabe plads til forskellige religiøse identiteter og fællesskaber.
- For at forebygge konflikter.
- For sammen at værne om religionens plads i det offentlige rum.
- For at blive opmærksomme på vores egen interne forskellighed.
- For at dele vores tro med hinanden (mission?).
- For sammen at engagere os i det samfund og den verden, vi har til fælles.
- For at blive bevæget.

Folkekirke & Religionsmøde introducerede Kristent Muslimsk Samtaleforum og uddelte rapport fra seneste konference. Her mødes man ikke for at omvende hinanden, men for at tale sammen om det, man har til fælles. Netværket er åbnet lidt op. Nu er det ikke kun en lederkonference, men en leder- og netværkskonference.

En række litteraturforslag blev delt:

- *Tro versus tro*, Peter Lodberg (Kristeligt Dagblads Forlag)
- *Att ge plats för den andre*, Jakob Wirén (Verbum)
- *Dialog-teologi på norsk*, Beate Fagerli m.fl. (Verbum)
- *Islam i Sverige – de första 1300 åren*, Simon Sorgenfrei (Myndigheten för stöd till trossamfund)
- *Monologer i ruiner – tre monologer* (hæfte udleveret) – ligger online her:

<https://religionsmoede.dk/Resources/Persistent/f/b/b/c/fbbcf42f3ce5ca74f3f59ab7a15c3eed877d8094/Monologer-i-ruiner.pdf>

Besøg hos Dialogforum på Nørrebro

Om aftenen besøgte vi Dialogforum på Nørrebro. Foreningen blev etableret i 2002 under inspiration fra den tyrkiske religiøse filosof Fethullah Gülen. Foreningen arbejder med religionsdialog, dannelse og menneskerettigheder. Der er blot cirka 60-70 medlemmer, men et stort netværk. Alle er velkomne til at blive medlemmer af foreningen, men typisk er medlemmerne sunnimuslimer. Dialogforum er ikke en politisk organisation og holder sig derfor uden for politiske debatter – fx om koranafbrændinger.

Dialogforum holder til i lejede lokaler på Nørrebro. Fire unge og veluddannede muslimer bød os velkommen og fortalte om aktiviteterne.

De unge repræsentanter for foreningen, som vi mødtes med, henter inspiration til dialogarbejdet i islam. Det blev blandt andet formuleret således: I koranen står der, at vi er skabt forskellige, så vi kan blive inspireret af hinanden. Ifølge Fethullah Gülen burde muslimer være de største humanister af alle, fordi de anerkender alle mennesker som skabt af Gud. Dialogforums slogan er "Mennesket først" – et slogan, der både er inspireret af Grundtvig og Fethullah Gülen.

Dialogforum har disse konkrete aktiviteter:

- "Min ramadan" – her får ikke-muslimer mulighed for at deltage i et ramadan-måltid hos muslimer. Nu forsøges konceptet udvidet under overskriften "Min højtid". Målet er, at muslimer også skal have

mulighed for at deltage i et højtidsmåltid hos en kristen eller jødisk familie. Der arbejdes sammen med kirker i København om projektet.

- Ramadan-middag i samarbejde med Stefanskirken.
- Religiøst samtaleforum for unge.
- Ius Humanum – projekt med fokus på menneskerettigheder.
- Paneldebat om antiradikalisering på Københavns Universitet er ved at blive planlagt.
- Dialogskole – et etårigt uddannelsesforløb med støtte fra Tryk-fonden. Forløbet består af 16 moduler med undervisning hver anden torsdag.
- Dialogpriser uddeles hvert år ved et arrangement i universitets kongelige festsal.

Man kan læse mere om Dialogforum på foreningens hjemmeside: <https://dialogin.dk/>

DAG 2 – GÖTEBORG

Efter en overnatning i København fortsatte vi med tog til Göteborg.

Besøg hos "Under samma himmel"

På studenterorganisationen Sensus' kontor mødte vi Jasmine og Agathe, som fortalte om "Under samma himmel" – et interreligiøst kursus for unge i 8. kl. Tre ansatte arbejder med det nu. Kurset kører over 4-5 måneder med en ugentlig lektion – på den måde bygges der relationer op over tid. Kurset etableres som en tradition på skolen. Det er obligatorisk for eleverne at deltage, og religionslæreren på skolen deltager også. Kursets mål er: at forme identitetsskabende samhørighed, tryghed og empatisk dialog – og at lære "af" og ikke kun "om" andre mennesker (levet religion).

En vigtig del af kurset er livsfortællinger. Vi så en fortællersekvens – en video med en person, der fortæller om sit liv som sikh. Normalt vil dette ske "live" i undervisningen nogle gange i løbet af forløbet. Inden fortællerne introduceres i undervisningen, har eleverne lært om og øvet sig i dialogisk samtale.

Et andet element er "tempelture" – besøg i forskellige religiøse rum. Her møder de fortælleren for anden gang. Første gang var i klasserummet, men nu er det i et religiøst rum, hvor fortælleren er på hjemmebane. Dette er også en oplagt anledning til at snakke om forskellige religiøse praksisser med udgangspunkt i fortællerens egen personlige praksis.

"Under samma himmel" er et undervisningsforløb, der giver elever i 8. klasse et indblik i levet religion og personlige troshistorier.

Der er cirka 10-15 fortællere, som får et lille honorar for deres indsats. Nogle er forholdsvis unge, men der er fortællere i alle aldre. Der er muslimer, kristne (herunder katolikker og ortodokse), hare krishna, hinduer m.fl. Man er ikke fortæller for at overbevise eleverne om en bestemt religion – mission er ikke på agendaen. En gang om året inviteres fortællerne på en weekendtur, hvor de kan arbejde videre på deres historier og lære andres historier at kende.

Samfundet i Göteborg er socialt meget segregeret i forskellige ret monokulturelle samfund. Eleverne vokser derfor typisk op uden at opleve diversitet på første hånd. Der arbejdes med dialog i tre retninger: med den anden (fortælleren), med hinanden (i klassen) og til sidst med en selv (den indre dialog). Efter at have mødt andre mennesker og hørt deres historier, kan man til sidst skrive sin egen fortælling.

En religionsdidaktisk afhandling fra 2016 – *Representera og bli representerad* – skildrer, hvordan elever oplever den almindelige religionsundervisning i skolen. Meget af undervisningen handler kun om religion som trossystem, men ofte bekræfter den fordomme, og religiøse elever kan sjældent genkende sig selv i undervisningen. "Under samma himmel" er inspireret af en tolkende indsats, hvor nøgleordene er: dynamiske relationer, tolkning, refleksivitet og empati. Det er den levede tro, der er i fokus her.

Man kan læse mere om kurset på hjemmesiden: www.undersammahimmel.org

Besøg i Angereds Moske

Om aftenen besøgte vi Angereds Moske i en bydel, hvor størstedelen af befolkningen har anden etnisk baggrund end svensk, og hvor medlemsprocenten af Svenska Kyrkan er forsvindende lille. Vi mødtes med moskeformand Abdullah Almasri, den kvindelige imam Iman Baroudi og Emanuel Furbacken, der er præst i Angered.

I Angereds Moske fik vi en spændende samtale om muslimsk identitet i Sverige og samarbejde mellem kristne og muslimer i den nordøstlige del af Göteborg.

Moskeen blev etableret i 2015 i forbindelse med flygtningetilstrømningen til Sverige. Ud over at være almindeligt bønsted for muslimer er moskeen også engageret i det lokale dialogarbejde. Et interreligiøst råd blev etableret i den nordøstlige del af Göteborg i 2018. Alle trossamfund kan tage del i rådet, såfremt man kan skrive under på menneskerettighederne. Af forskellige grunde er det dog ikke alle, der ønsker det. Der arrangeres lejlighedsvis åbne samlinger, hvor alle trossamfund kan få lov at være med.

Rådet har for eksempel forholdt sig til

Rasmus Paludans koranafbrændinger i lokalområdet og været med til at forebygge uroligheder i den forbindelse blandt andet ved at arrangere en fodboldturnering for børn på samme tidspunkt, som afbrændingerne fandt sted. Man har også engageret sig i den større principielle debat ved at foreslå, at afbrændingerne stoppes med henvisning til gældende lovgivning, der forbyder hadhandling mod religiøse grupper.

Generelt er der en oplevelse af, at det er blevet sværere at være muslim i Sverige. Tonen er blevet hårdere, politikere siger foruroligende ting om muslimer, og pressen bringer mange historier, der er med til at skabe et dårligt billede af muslimer. Der er en følelse af, at man skal stå til regnskab for, hvad muslimer i hele verden foretager sig. Mange veluddannede muslimer forlader landet, og unge muslimer har svært ved at se, hvorfor de skal arbejde for et land, der ikke anerkender dem som medborgere.

Det er usædvanligt, at der er en kvindelig imam i moskeen. Hun er uddannet i Frankrig på samme måde som mandlige imamer. Hun leder dog ikke mændenes bøn i moskeen, men underviser og svarer på spørgsmål fra både mænd og kvinder.

Under vores besøg fik vi lejlighed til at overvære bøn i moskelokalet. Cirka 15-20 mænd og ingen kvinder var mødt op for at bede.

Man kan læse mere om moskeen på hjemmesiden: www.angeredsmoske.se

DAG 3 – GÖTEBORG

Besøg i Bergsjöns Kyrka

Efter en formiddag med byvandring i Haga bydelen og besøg i domkirken, tog vi ud til Bergsjöns Kyrka. Her mødtes vi med sognepræst Catarina Brodén og diakonerne AnnSofie Olsson og Maria Brandin. De er en del af den lønnede stab, der i alt tæller otte personer: 1 præst, 2 diakoner, 3 musikere, 1 vagtmester (kirketjener) og 1 køkkenleder.

I sognet er det cirka 60 procent af befolkningen, der lever under fattigdomsgrænsen (eller under "eksistensniveau" som det blev formuleret). 70 procent af skolebørnene havde for få år siden ikke karakterer, der var adgangsgivende til gymnasiet. Et andet karakteristisk træk ved sognet er den store etniske pluralitet – man kan finde omkring 140 forskellige nationaliteter i sognet.

Man har for år tilbage valgt at være en kirke, der lytter til lokalområdet og forsøger at skabe rum til de mennesker, der bor i sognet. Man arbejder med nøgleordene tillid, sammenhæng, mening og tro. Og man stiller kontekstuelle spørgsmål som: Hvad vil Gud gøre her?

Bogen og netværket "Framtiden bor hos oss" har været med til at forme kirkens identitet og selvforståelse. Man kan læse mere om bogen og bestille den her:

Samtale med ansatte og frivillige i Bergsjöns Kyrka.

www.svenskakyrkan.se/framtidenborhososs/metodboken-8

Den åbne og lyttende tilgang til lokalsamfundet kommer til udtryk på forskellig vis i kirkens liv og hverdag. Diakonalt har man en række imponerende indsatser, gennem hvilke man prøver at skabe "et barmhjertigt rum". Hver onsdag uddeles mad og tøj til omkring 60 "papirløse" familier – mennesker, der ikke har opholdsgrundlag i landet, og som derfor ikke kan få hjælp af kommunen. Maden får kirken fra Göteborgs Stadsmisjon (se www.stadsmissionen.org). Der er 25-30 frivillige medarbejdere i kirken, og mange af dem hjælper til ved maduddelingen. Derudover er der også personer i arbejdsprøvning og samfundstjeneste.

Hver anden onsdag aften åbner kirken dørene for de papirløse, som kan komme og få hjælp af forskellig art via Den Rosengrenske Stiftelse (se www.rosengrenska.org). Det kan eksempelvis være sundhedsprofessionel hjælp, juridisk assistance, psykologsamtaler etc.

Man har også været med til at løfte et stort lektiehjælpsarbejde i gang. I samarbejde med forældre i området tilbyder man lektiehjælp flere gange om ugen til børn fra 2. kl. og op til gymnasiealderen. I alt er omkring 800 børn indskrevet! Lektiehjælpen finder sted på seks forskellige lokationer, og omkring 40 lektiehjælpere er i sving. Disse honoreres for deres indsats, hvilket er muligt takket være statsstøtte og sponsorbidrag fra bl.a. Volvo.

Eftermiddagsgudstjeneste i Bergsjöns Kyrka.

Gudstjenesterne afspejler også sognets sammensætning. Vi deltog i en eftermiddagsmesse, som var en smagsprøve på den verdensmesse, de holder en gang om måneden. Den åbne og inkluderende tilgang ("delagtighed som metode") kommer til udtryk i inddragelse af menigheden i læsninger, sang, nadveruddeling, processionser m.m. Der bruges flere

sprog ved læsninger og sang. Mange af sangene er skrevet i kirken og er typisk enkle vekselsange, som det er let at falde ind i. I stedet for at segmentere gudstjenesterne prøver man at lave en gudstjeneste, der er for alle.

Præst og diakoner glæder sig over den måde, de får lov at være kirke på. Enkelte udfordringer er der dog også: Selvom alle er velkomne til at være med i kirkens liv, kan det være en udfordring for nogle at rumme, at andre skal være med på lige fod med en selv. Det kan også være en udfordring for medarbejdere og frivillige at sætte grænser og være realistiske omkring, hvad man kan – og hvad man ikke kan – hjælpe med.

Man kan læse mere om Nylöse Pastorat, som kirken er en del af, her: www.svenskakyrkan.se/nylose

Efter besøget fortsatte vi til Koncerthuset, hvor vi overværede en smuk koncert ved Göteborg Symfoniorkester. Som en del af programmet sang den canadiske gæstedirigent Barbara Hannigan sopransoloen i det smukke stykke "I am not a tale to be told" af den iranske kvindelige komponist Golfam Khayam. Stykket er en meditation over kvindernes situation i Iran bygget på persisk poesi.

DAG 4 – GÖTEBORG

Besøg hos Henrik Frykberg på Göteborg Stift

På sidste dag rundede vi studierejsen af med besøg hos Henrik Frykberg, der er stiftslektor i integration og tværreligiøse relationer i Göteborg Stift. En diskotekbrand i 1998, hvor mange unge med anden etnisk baggrund døde, åbnede manges øjne – også hos Svenska Kyrkan og Göteborg Stift – for at Sverige var blevet et mangfoldigt samfund, og at kirken også måtte forholde sig til udviklingen og tage opgaven op. De sidste elleve år har Henrik Frykberg arbejdet i stiftet med det interreligiøse område. Inspirationen er blandt andet kommet fra Andrew Wingate, præst i Church of England i byen Leicester, hvortil der har også været inspirationsrejser fra Danmark.

Göteborgs interreligiøse center, det interreligiøse råd (med cirka 15-20 deltagere) og "Under samma himmel" blev etableret som opfølgning på en studierejse til Leicester. Også lokalpolitikere deltog i rejsen. På grund af konflikter valgte stiftet at trække sig fra centret og rådet i 2019, hvorefter begge dele blev nedlagt. Kommunen kritiserede efterfølgende centrets arbejde for ikke at være tilstrækkeligt sektoroverskridende – udbyttet var ikke stort nok for kommunen som sådan. Det er Henrik Frykbergs vurdering, at det på sin vis giver mening, at økonomisk styring og administration af et råd eller center lægges i en allerede velfungerende struktur, som oplagt kan være folkekirkens, mens det dog må sikres, at selve formålsarbejdet og aktiviteterne udvikles i ligeværdigt samarbejde mellem alle deltagende parter. Efter nedlæggelsen af det interreligiøse råd og center

er stiftets indsats blevet mere rådgivende, hvor Henrik Frykberg forsøger at støtte op om lokale aktiviteter og initiativer i stiftet.

I forhold til koranafbrændinger skrev biskoppen tidligt en udtalelse. Henrik Frykberg har siden skrevet en artikel om koranafbrændingerne, hvor erfaringerne fra flere af de steder, hvor afbrændingerne fandt sted, analyseres. I mange tilfælde har der været et fint samarbejde med det almindelige politi forud for anmeldte demonstrationer. Artiklen sætter fokus på metoden "community organizing" som virksom vej til forandring i lokalsamfund. Artiklen publiceres i november.

Missionsaspektet af det interreligiøse arbejde blev drøftet. Henrik Frykberg læner sig op af disse fire punkter, som han har hentet fra Church of England:

1. Dialog begynder, når mennesker møder mennesker.
2. Da begynder man at lægge forudfattede meninger fra sig.
3. Da bliver det muligt at samarbejde om et godt samfund.
4. Og først da er det muligt at dele vidnesbyrd om tro åbent med hinanden.

Henrik Frykberg er medlem af Göteborgs Kristne Råd, hvor der er omkring 15 deltagere. Der er ikke nogen formel forbindelse mellem det lokale råd og Sveriges Kristne Råd. Som det er tilfældet med de øvrige lokale kirkeråd i Sverige, er initiativet opstået nedefra.

Henrik Frykberg har tidligere været en del af netværket "Framtiden bor hos oss", som er en platform for erfaringsudveksling og inspiration for multikulturelle menigheder (se også referatet fra besøget i Bergsjöns Kyrka). Initiativet kom fra menigheder i Göteborg, og i starten var det primært menigheder fra de større svenske byer, der deltog. Men nu er netværket bredt ud og inkluderer menigheder fra mange steder i landet.

Opsamling og evaluering

Slutteligt samlede vi op på de målsætninger, som vi havde formuleret på udrejsen. Indledningsvis snakkede vi om, hvor vi hver især i det daglige har kontakt til mennesker med en anden tro. Det sker fx i mødet med konfirmandforældre, minikonfirmander, i fængslet, nyåndelige. I Ikast Sogn er der omkring 2000 personer med tyrkisk baggrund. I Brande Sogn kommer konfirmanderne rundt og besøger andre hellige huse. Mange steder er der ikke organiserede trosgrupper, som vi kan etablere kontakt til.

Samtale med Thomas Frykberg på stiftskontoret.

Til vores målsætninger for studierejsen knyttede vi disse kommentarer:

At blive inspireret i bred forstand til at arbejde på god og fredelig sameksistens mellem kristne og muslimer i Viborg Stift.

- Mange af de initiativer, vi har mødt, er taget på baggrund af en konkret udfordring eller problemstilling, som det giver oplagt mening at arbejde sammen på.

- Vi er blevet opmærksomme på, at vi som majoritetskirke har et stort ansvar i forhold til at fremme minoritetstrossamfunds rettigheder og hjælpe dem til at kunne dyrke deres tro frit. Det betyder også, at vi måske skal gøre mere ud af at få blandt andet politikere og medier i tale. Måske skal vi også turde være mere tydelige i vores tale om disse spørgsmål som kirke – om det så betyder, at vi bliver opfattet som mere politiske.
- Det er vigtigt at religionsmødet ikke primært handler om dialog, men om relation. Hvordan kan vi bedst leve sammen som medborgere ”under samme himmel”?
- Den fredelige sameksistens er også en forudsætning for, at vi kan tale åbent og ærligt med hinanden om vores tro.

At blive inspireret i forhold til eventuel etablering af et tværreligiøst råd/forum i stiftet.

- Det kan være vanskeligt at etablere et råd ovenfra, uden at der har været et udtalt lokalt behov. I Göteborg måtte det interreligiøse råd nedlægges. Vi skal undgå, at det bliver topstyret.
- På den ene side giver det mest mening at tænke i lokale initiativer rundt omkring i Viborg Stift. På den anden side kan der også være en vigtig symbolværdi i, at vi på stiftsplan etablerer et samtaleforum.
- Det er en overvejelse, hvordan et eventuelt forum bedst administreres og finansieres. Er det en naturlig opgave for majoritetskirken? Eller er det bedre, at en tredje part – fx en kommune – faciliterer initiativet?

At finde gode veje i det mere uformelle religionsmøde, der kan finde sted i mindre lokalsamfund.

- Hvor der ikke er en oplagt officiel samtalepartner (fx en moske) – men også i det hele taget – giver det mening at have fokus på at samles om det nære, de oplagte anledninger, de fælles sager, det relationelle. Vi så gode eksempler på det i Angereds Moske og Bergsjöns Kyrka.

At undersøge, hvilken rolle funktionspræsterne kan udfylde i forhold til religionsmødet.

- I Viborg Stift har vi hospitalspræster, fængselspræster, studenterpræster og beredskabspræster. Vi ser ikke, at der på tilsvarende måde er funktionsimamer – dette virkede mere institutionaliseret i Sverige. Ofte er det i vores stift fængselspræsten, der tilvejebringer kontakt til bl.a. imamer og legitimerer, at de kommer på besøg.
- Det kunne være en mulighed at arrangere et seminar for funktionspræster eller for sundheds-personale. Vi kan evt. blive inspireret af tiltag i Haderslev Stift. Omvendt skal vi også passe på ikke at presse en dagsorden igennem, som muslimer eller andre trossamfund ikke nødvendigvis oplever relevant.

At blive klogere på, hvad vores rolle kan være i forhold til forebyggelse af radikaliserings. Og at få en fornemmelse af, hvilken betydning den nye lovgivning om afbrænding af hellige bøger kan få.

- Inspireret af de gode erfaringer vi har hørt om i Sverige, kan vi være mere opmærksomme på potentielt konfliktfyldte situationer – fx koranafbrændinger. Vi kan måske være med til at tilvejebringe information, skabe dialog, sende vigtige signaler, tilbyde en anden historie?

Efter besøget tog vi færgen fra Göteborg til Frederikshavn.

Der følges op på studierejsen på kommende stiftsudvalgsmøder. Slutteligt er det på sin plads at takke Karin A. Vestergaard for et stort og godt arbejde med at planlægge og lede rejsen!